

Верба Т. Ю.,
здобувач кафедри української літератури
Запорізького національного університету

ООНОВЛЕНІ МОДЕЛЮВАННЯ ІСТОРИЧНИХ ПОСТАТЕЙ І ПОДІЙ В УКРАЇНСЬКИХ ІСТОРИЧНИХ ПОВІСТЯХ ХХІ СТ.

Анотація. Статтю присвячено аналізу художніх моделювань історичних постатей і подій в історичних повістях Р. Іванченко «Розлилися круті бережечки», Ю. Мушкетика «Гетьман, син гетьмана», М. Морозенко «Іван Сірко, великий характерник» та «Іван Сірко, славетний кошовий». Визначено, що в цих творах втілені можливості авторів із художньою об'єктивністю представити учасників реконструйованих історичних подій згідно з документами, а також способами і засобами художніх версій.

Ключові слова: історичні постаті й події, художні моделювання, способи й засоби, авторські версії.

Постановка проблеми. Плюралістична увага до «іншого» обротовлення в історичних повістях ХХІ ст. спрямована на моделювання особливостей національної ідентичності, етноментальних рис національного характеру, які замовчувалися у творах радянського періоду. Науковці відзначають, що в нинішньому складному процесі державного і духовного відродження українського народу, формуванні національної свідомості назріла потреба концептуально-аналітичного підходу до спроб осягнення і художньої інтерпретації історичних осіб як носіїв стійких значущих ідей, умонастроїв, орієнтацій, цінностей, по-новому, без упереджень проаналізувати й оцінити їхні художні моделі. Триває «новий етап», в якому «зросла і загострилася громадянська відповідальність художника перед історією та особистістю» [2, с. 137]. Художні історичні твори набувають піднесення після видання праць українських учених, які донедавна перебували під забороною або в забутті: В. Антоновича, М. Аркаса, Д. Багалія, М. Грушевського, Я. Дашкевича, Д. Дорошенка, М. Костомарова, І. Крип'якевича, В. Липинського, О. Оглоблина, Н. Полонської-Василенко, Д. Яворницького.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У працях С. Андрусів, О. Білого, В. Беляєва, М. Дуднікова, М. Льницького, Б. Мельничука, Д. Пешорди, З. Шевчук висвітлено питання історизму, трансформації історичної правди в художню, жанрової специфіки історичного роману. Лише в останні роки намітився інтерес до осмислення художніх особливостей історичної повісті. Започаткований він у дисертаціях К. Ганюкової «Еволюція історичної повісті в українській літературі ХІХ – початку ХХ ст.» (2003), В. Разживіна «Жанрово-стильові особливості української історичної повісті 20-30-х років ХХ ст.» (2008). Спеціального системного дослідження, яке б цілісно представило жанрові здобутки української історичної повісті ХХІ ст. – і зокрема оновлені моделювання історичних постатей і подій – ще немає.

Мета статті – на прикладі українських історичних повістей ХХІ ст. Раїси Іванченко «Розлилися круті бережечки», Юрія Мушкетика «Гетьман, син гетьмана», Марії Морозенко «Іван Сірко, великий характерник» та «Іван Сірко, славетний кошовий» зробити першу спробу визначення оновлених моделювань історичних постатей і подій у контексті традицій і новаторства української історичної прози, з'ясувати збагачення системи виразально-зображальних засобів.

Виклад основного матеріалу досліджень. Обравши жанр повісті, мистецька сила якого порівняно з романом полягає в умінні

в меншому форматі показати більше, письменники в художніх моделюваннях історичних постатей і подій уникають кон'юктурності, орієнтуються на нову історичну фактографію, майстерно інтерпретують документальні джерела в авторських способах і засобах художніх версій, домислів і вимислів.

У повісті «Розлилися круті бережечки» Р. Іванченко зонайперше моделює особу Богдана Хмельницького в процесі творення української козацької держави Гетьманщини (1649–1764) на основі традицій козацького самоврядування. Історична фактографія окреслює, що «у середині 1640-х рр. загострилися стосунки Б. Хмельницького з представниками королівської адміністрації; незважаючи на те, що король надав Хмельницькому привілей на право володіння хутором Суботовом, навесні 1647 р. Д. Чаплинський захопив хутір і вигнав звідти родину Хмельницького. Упродовж 1647 р. Хмельницький неодноразово звертався до О. Конєцпольського та коронного гетьмана М. Потоцького з проханням припинити свавілля і повернути Суботів, але безрезультатно» [7, с. 510].

Письменниця акцентує, що гетьман приділяв особливу увагу створенню і поповненню української армії та забезпеченню її боєздатності. Приймаючи селян до козацького війська в таборі під Білою Церквою, гетьман «врочисто-суворо дивиться на це море людського шалу і вчуває, що тепер – не спинити його» [1, с. 21].

Як мудрий дипломат і винахідливий восначальник у повісті Хмельницький, привівши армію під Жовті Води, звернувся до польських військових: «– Гей, панове, слухайте мене! Не губіть себе даремно, все одно вам не вибратися!... Навіщо проливати нам братню кров? Уже й без того земля від крові стала хижою!.. Пришліть когось на переговори, – миром можемо дійти згоди» [1, с. 25]. Згода поляків «краще переговори, аніж оця пастка» і бажання повстанців «нехай пани віддадуть козакам усі гармати і йдуть звідси», хитрість Б. Хмельницького привели до дводенної битви, в якій син коронного гетьмана «Стефан Потоцький і все його воїнство загинуло» [1, с. 25].

Хоробрість Б. Хмельницького в Корсунській битві охарактеризовано в діалогах козаків: «– Каже Потоцький нашому Хмелю: хлопе, чим заплатиш зацному рицарству орд татарських за цю перемогу? – Тобою, ясновельможний пане, тобою і тобі подібними!» [1, с. 26]. Відзначено хист Б. Хмельницького, уміння схилити до своєї армії татарське військо перекопського мурзи Тугайбея.

Авторка повісті своєрідно інтерпретує передбачливість гетьмана в прочитанні улесливих листів брацлавського воєводи Адама Киселя: «Знав-бо Хмельницький ціну щирості пана Адама щодо козаків і України. Йому, гетьману, писав благально-прохальні, як рівний рівному, а прикордонним воєводам московським писав: свавільні козаки, мовляв, знову збунтувалися і старшим у них простий хлоп Хмельницький (а знав же, що рід Хмельницького має свій родинний герб!)...» [1, с. 27].

У сприйнятті посланця московського воєводи Трубецького «незбагненний цей гетьман; незбагненна владність його». Бо в нього взаємини і з його державою: «... Воєводи нехай відпишуть царській величності Олексію Михайловичу: нині йому саме раз проти Польщі

виступити. Війська свої нехай на Смоленськ посилає, а ми підмогу виставимо зі свого боку» [1, с. 28].

Красу людського духу, притаманну цілим поколінням українських борців за волю, описано в епізоді вручення Б. Хмельницькому булави і прапора Війську Запорозькому від нового польського короля Яна Казимира II та військових клейнодів козакам як способу замирення: «Хмельницький досить недбало, а навіть зневажливо узяв ті дари (комісари аж розгубилися від тієї підкресленої неуваги!) і запросив посланців до себе в дім» [1, с. 30].

Здатність Б. Хмельницького аналізувати, зіставляти факти, робити висновки письменника подає у відповіді на «просьбу чи вимогу» зібрати комісію для укладення перемир'я: «Дякую за таку велику милість королівську. Але щодо комісії, як те пропонують пани комісари, з того нічого не вийде. Війська мої не зібрані, багато полковників та осавулів у від'їзді. А без них я не смію нічого вирішувати» [1, с. 31]. У повісті Б. Хмельницький передбачливо програмує майбутнє: «Спочатку за свою долю і кривду воював, тепер воювати буду за весь народ. У тому мені вся чернь і допоможе... Тому від черні і хлопів не одступлюсь. Бо то права рука наша! Буду мати двісті, триста тисяч війська з тієї черні!» [1, с. 31].

Р. Іванченко найоб'єктивніше, в порівнянні з попередниками Іваном Ле, Натаном Рибакон, Петром Панчем, відображає історичні реалії, що «складні воєнно-політичні умови примусили Хмельницького укласти 8.01.1654 р. на раді у Переяславі військово-політичний союз між Гетьманщиною та Московським царством» [7, с. 511]. В інтерпретованій письменницею промові гетьмана звучать тотожні визначення: «Тож мусимо собі дбати про захист. Мусимо шукати помочі. І обрати собі для того царя» [1, с. 36]. На вчинок Хмельницького, на його «сльози радості» Р. Іванченко висловлює свій авторський погляд: «Не знав ще, яку дорогу підступу і зрад уготовлять йому і його народові самодержавні володарі, щоб зламати оцю радість завойованої волі і крила для злету увись...» [1, с. 39].

У художньому баченні постаті Юрія Хмельницького в повісті «Гетьман, син гетьмана» попередником Ю. Мушкетика дослідники вважають О. Пахучого в романі «Юрась Хмельниченко» [5]. Однак науковець Олена Олійниченко вважає, що в цьому творі «багато білих плям... відсутня будь-яка інформація про життя Хмельниченка в період між першим і другим гетьмануванням; в окремих розділах автор занадто декларативний, художнє повісткування зводить до констатації історичних фактів, недостатньо оперує домислом і вимислом у розкритті конфліктів і характеру Юрія, що призводить часом до браку художності» [5, с. 560].

На протигагу таким слабким рисам Людмила Ромас висловлює думку, що в повісті Ю. Мушкетика «авторське бачення історичної особи гетьмана, сина Б. Хмельницького, відзначається історичною достовірністю, художньою досконалістю, цілісністю й завершеністю» [6, с. 142]. Вивчивши повість, авторка цієї статті приєднується до висновків Л. Ромас, що Ю. Мушкетик «подає власну рецепцію образу Ю. Хмельницького як історичної постаті і як людини, створює багатогранний образ (політика, полководця, сина, брата, чоловіка), акцентує на людських якостях персонажа, рисах характеру» [6, с. 142].

Першою з людських якостей Юрія постала в повісті його повага до козацької старшини у зверненні до найвищої влади: «– Панове рада! Щиро дякую за гетьманський уряд, що ви мені дали, шануючи батька мого, тільки ж через свої молодії літа і недосвід не можу я ще держати такого уряду. Обирайте іншого, старшого заслуженого» [4, с. 11]. Але перемогла пропозиція низів: «– Нехай булава буде при Хмельницькому, а поки дойде літ, на той час править Виговський» [4, с. 11].

Розлого інтерпретує Ю. Мушкетик тиск життєвих обставин, що деформував стійкість рис характеру юнака: «Юрасю туркотили у уха,

що булава – його, що мусить її відвойовувати. У молодій, ще дитячій душі клекогіла задрість. Він послав колишнього батькового джуру Івана Брюховецького на Січ, і там проголосили Юрася гетьманом» [4, с. 14]. Задрість набувала потужності після досягнень Виговського: «Юрась сидів біля Чигирина в селі Борках, бо ж у Чигирині величався Виговський, листувався з польським королем і царем («А це ж я, я мав би листуватися!») й отримав дві великі перемоги: одну на борному полі – потрошивши під Конотопом Москву, другу на дипломатичному – уклавши Гадяцький трактат із поляками» [4, с. 14].

На відміну від О. Пахучого, навіть від багатьох істориків, Ю. Мушкетик висвітлює освіченість Хмельниченка: «Юрій стояв біля відчиненого вікна в світлиці й читав Гомера, Цицерона, Юлія Цезаря, – знав бо й грецьку, і латинську, і старослов'янські мови, й бачив себе Цезарем попереду когорт, де блищать мечі й сяють щити, хоч і почувався замалим до того» [4, с. 14]. Ю. Мушкетик спростовує твердження, що Юрій спирався лише на думки радників і доводить спадкоємність його політичної позиції: «– Не знаю, – замислено мовив Юрій, і тепер він виглядав не хлопчаком, а дорослим чоловіком. – Батько казав мені: дивись, я вже добуду в московській кормизі, а ти думай, зважай. Вельми гірко він думав про свою клятву в Москві» [4, с. 15].

Новим випробуванням для Юрія стало обрання його на гетьмана у «давньому козацькому осідку – біля Трахтемирова: «Панувала одностайність: «– Хмельниченка!» – кричали всі козаки. Чарував сам його вид – нестемений Богдан Хмельницький. Ті ж брови, ті ж карі очі, та ж усмішка, тільки було в ній щось надто дитинне» [4, с. 16].

Психологічної достовірності досягає Ю. Мушкетик у відтворенні почуттів і думок Юрія в перші кроки тернистої дороги, на яку став, у розумінні, що «не йдеться до доброго», у ранній молитві в церкві: «Боже великий, допоможи мені і моїм козакам. Я чистий перед тобою... Мій батько живота не жалів за Тебе, стільки мук прийняв за те, щоб не були ми хлопами на своїй землі, стільки крові пролив... дай, Боже, вистояти мені, пошли сил і терпіння...» [4, с. 12]. Вистачило сил Юрієві в реагуванні на «жорстку, нахраписту» поведінку московського воєводи князя Трубецького, що «забув, як був погромлений Виговським під Конотопом і як міняв штани, добігши до Путивля»: «– Великий цар обіцяв усім нам лишитися за стародавніми правами і вольностями, – несподівано заговорив Юрась, дивуючись власній сміливості. – Нехай цар згодиться, щоб ці міста були при війську запорозькому. Ми вказали це в статтях, їх схвалило військо» [4, с. 12].

Ю. Мушкетик простежує «фатальний збіг обставин»: «Складених козацькою радою статей Трубецької не взяв до рук. Далі думний дяк Лопухін прочитав нові умови, пробелькотів їх так, що годі було щось зрозуміти. Гетьману заборонялося приймати послів із чужих земель, він повинен виступати в походи, куди накаже цар, у гетьмана відбиралося право ходити по своїй волі на війну...» [4, с. 21]. Військових випробувань гетьман зазнав у бойових діях російсько-польської війни 1660 р. Поступово представляє Ю. Мушкетик формування в Юрія здібностей полководця: «Юрій думав про те, як поведе козаків у бій, як розташує військо: звичайно радитиметься з Богуном, Дорошенком, Носачем. Потерпав, чи не злякається, не виглядатиме страхопудом у першому бою, та і як закінчиться цей бій» [4, с. 19]. У безпосередньому зіткненні московського війська під командуванням боярина Шереметьєва з польсько-татарським гетьман опинився в скрутній ситуації: один татарин із повідцем у зубах і списом прорвався туди, де стояв Юрій, але його порятував козак Нестор Басок: «У невидиму мить рубонув шаблею, перерубав списа, й той двома половинами упав на землю» [4, с. 23].

Навіть після трьох тижнів облоги і нищівної поразки російського війська, після тиску старшин, прибічників Польщі, Хмельниченко не

спішив із прийняттям рішення. Показовим вважаємо діалог Виговського із ним: «– Відкинись від москалів, від переяславських статей. Довірся мені. Я все-таки ще щось важу. Я допоможу замиритися... із поляками. – І цей договір буде кращий за московський? – спромігся на таку думку Юрій» [4, с. 39]. Однак переговори делегації Ю. Хмельницького з поляками відбулися. Сторони зійшлися на тому, що замирення можливе на умовах Гадяцького договору, з якого було вилучено формулювання, щоб козацька держава називалася Великим Князівством Руським, і дописано, що козаки не повинні мати зносин з іншими державами. Нова домовленість отримала назву Слободищенського трактату 1660 р. На козацькій раді, яку скликали в Корсуні, у дворі гетьмана, куди прибули «майже самі полковники та сотники», Юрій «поклав на землю шапку, на неї булаву і сказав тихо-тихо, що зрікається гетьманства» [4, с. 43]. Польський посол, «багатолітній доповідний дипломат, один з авторів Гадяцького трактату Беневський тримав довгу промову, вихваляв козаків, ганьбив москалів і на кінець сказав, що ліпшого, як Юрій Хмельницький, їм гетьмана не знайти, взяв булаву і вручив її Юрію» [4, с. 43].

Із художньо домисленою достовірністю відтворює Ю. Мушкетик душевні терзання Юрія після приїзду в Суботів, на батьківський хутір, умотивовує заповітний намір поїхати на Січ, однак зрозумів, що запорожці його не підтримають, вони тримали руку Москви. Керувати державою ставало все складніше. «Найдужче вдарила Юрія Хмельницького звістка, що на лівому березі обрано гетьманом переяславського полковника Якіма Сомка» [4, с. 76].

Протистояння набувало невідворотності: кілька разів сходилися для переговорів Хмельниченко і Сомко, але вони обоє думали про те, як би об'єднати Україну під власною булавою, не знайшли спільного рішення. Бойові дії розгорнулися трагічно: на заклик переяславців «їм на поміч ішли від Сум Ромодановський із військом – однієї кінноти в нього було десять тисяч – і з Ніжина Золотаренко, який довгий час нехтував проханням про поміч Сомка – свого суперника... Всі полки Хмельниченка загинули...» [4, с. 82].

Після розгрому і втечі від погоні Юрій повернувся до Чигирини і «впав у чорну меланхолію»: «Думав одне, забував, думав інше – вертався до попереднього: думки шкандибали, кульгали, перечіплялися. Здебільшого об те, що сталося. А також: чи має сенс його життя, його тримання за булаву? Та й взагалі, чи має сенс людське життя» [4, с. 101].

Політичні пошуки Хмельниченка привели його до того, що він відправив послання до татар. «Орда від проводом султанів Селім-Гірея та Мехмет-Гірея кочувала неподалік і знялася враз, прилетіла. Дорогою понад Тясмином пішли на Черкаси... Московіти знялися й кинулися до втечі. Сомкові козаки й орда – за ними» [4, с. 71]. Відступ був швидким: «Татари нагнали Ромодановського на переправі через Сулу й доценту його погромили. Воевода з недобитками втікав до Лубен» [4, с. 73].

Висвітлює Ю. Мушкетик і честолюбні риси гетьмана після допомоги татар: «Юрієм оволоділо бажання діянь. Він зібрав усе військо і повів його вгору вздовж Дніпра. Буйно клекотіла річка... й буйно було на душі в гетьмана. Він ішов на Київ. Сподівався, що кияни, знаючи про розгром Ромодановського, піднімуться, виженуть москалів і відчинять йому ворота. Шалена думка, шалена мрія. Не відчинили, не зустріли» [4, с. 107].

Після краху такого наміру Юрієве серце «повнилося злістю», «думки в голові летіли чорним воронням», він «любив свою Україну, хотів урятувати її, та не знав як» і одного дня наказав скликати раду [4, с. 108]. Рецепція ради передає настрої козаків, старшини і самого гетьмана. «Над двором нависла напруга, кожен намагався відгадати, навіщо гетьман скликав раду. Врешті він вийшов без шапки і без ша-

блі. У руці тримав булаву. Вона виблискувала самоцвітами, і блиск той здавався хижим. Гетьман був блідий, він міцно стиснув уста, приклав ліву руку до серця» [4, с. 110]. Промова гетьмана сповнена самокритичності, розсудливості, моральних достоїнств, намагання визволитися з тісних обіймів міжусобиць, відчуття необхідності суспільного прогресу: «Пам'ятаючи батькові заслуги, ви вибрали мене на гетьмана, і я робив, що міг, але я не вартий вашої високої шаноби, не здолію йти батьковою стежкою, й не нагородив мене Бог батьковим таланом... Хочу попроситися з вами, виконати своє давнє бажання: відректися від світу. Дай вам, Боже, щастя, виберіть собі нового гетьмана, який зможе визволити і від ляхів, і від Москви. Простіть, якщо завдав кому якої кривди» [4, с. 110].

Із традиційним прагненням «замоловувати гріхи» Юрій «пішов ченцем в Ординський монастир біля Корсуня; незабаром його висвятили в архимандрита» [4, с. 111]. Але йому не вдалося обмежити себе монастирським світом. Напливали нестерпні переживання, викликані подіями в Україні: хутір Суботів знову зруйновано, у Борзні страчено Сомка і Золотаренка, розстріляно Виговського і Богуна. На долю ченця випали страшні випробування: «Удвох із Тухальським вони поїхали в Городище, до Юрієвої сестри. Коли верталися назад, їх схопили польські жовніри... Й погнали на Білу Церкву, і далі, і далі – аж до Варшави. А звідти засадили в прусську фортецю Малаброк» [4, с. 114].

Нові роздуми оволоділи Юрієм після втечі з Варшави і зустрічі з козаком Омельком, що може, він даремно утік у схим «і вперше подумав, що не мав би йти в ченці» [4, с. 112]. Та знову в найповніших вимірах постало перед Юрієм лихо: захоплений татарами був відправлений пашою в Акерман, а далі – в Стамбул, де був ув'язнений у Семивежській фортеці. Після тривалого ув'язнення султан покликав Юрія і поставив перед ситуацією: «І йшлося про похід на Україну, на Київ, і далі – на Москву... По тому паша сказав Юрію, що й він ітиме в тому поході, йтиме гетьманом... Юрій був оглушений тією новиною» [4, с. 125]. Письменник художньо домислює екстремальний психологічний стан ув'язненого: «Все-таки він знову гетьман. Хоч і під турком. Може, під нею він з'єднає Україну. А тоді – майнула й така думка – з допомогою європейських монархів звільниться від турка» [4, с. 125].

Невдалий штурм Чигирини завершився «чорним турецько-татарським відходом». У другому поході на Україну «розсудливість покинула Юрія, коли його військо зіткнулося з трагічною валкою – татари вели полонених: «Юрію стиснулося серце. Це ж і його вина в тім. І враз в його очах примеркло, в серце кольнуло, – крайньою в ряду, йшла Киликка» [4, с. 141]. Продану польськими жовнірами Киликку – наречену його вірного козака, рятівника Омелька Юрій викупив у татар. І його стово вибухнуло нестримною жорстокістю: «Підкликав осавула. – Бери сотню й рубайте татарву. – Так вони ж за домовою. – Рубайте в пень! – скипів. – Я наказую» [4, с. 141]. Такий вчинок обумовила ненависна до українців агресивність і загарбництво тодішніх татар. Безпосередньо пережиті події призвели до визначальних наслідків: «З того почалися його загострені стосунки з турками й татарами. Він не слухався їхніх наказів, чинив по-своєму» [4, с. 141]. Тобто, як зазначають історичні джерела, «не виправдав сподівань своїх покровителів» [7, с. 512].

Характер і поведінка Хмельниченка набувають трагічних відомінь: «Він взагалі став дратівливий, нестримний у словах і вчинках. Гнув, приневолював і власних підданих, збирав непомірний чинш і все те топив у горілі. Топив у ній свою недолу й недолу рідного краю» [4, с. 141].

В овіяному міфами і легендами головному образі у повісті М. Морозенко «Іван Сірко, великий характерник» із надзвичайною

повнотою представлено гіперболізацію можливостей Івана Половця (потім – Сірка). Складні та небезпечні випробування упродовж семирічної науки описано в розділі «Школа характерництва». Переймаючи знання сивочолих характерників, юнак відкривав для себе незнані таємниці буття. Його навчали ловити тінь – «відкривай у собі приховану швидкість», вчили однаково вправно керувати і лівою рукою, «бо ж ворог не вибирає сторони нападу», наказували рухатися босоніж по гострому камінню – «хто вловлює ритм руху, той ні разу не пораниться», давали поради, як втихомирювати небесні стихії та скеровувати силу блискавиці – «небесний вогонь може бути помічним, якщо ті покориш його», будили серед ночі до пластунських вправ – «ніч має слугувати тобі у всьому». Вчили характерники й незваних простими смертними знань. Завдяки їм та волхвині він відкрив таємниці цілющих трав. «Відтепер міг лікувати найважчі рани та страшні хвороби. Розумів мову птахів і тварин. Умів переходити простір і час. Стрімкіше вітру сягав височини неба» [3, с. 118].

Містичними подіями наповнена життєдіяльність головного персонажа і в повісті «Іван Сірко, славетний кошовий». Але формат статті та її мета змушують зосередитися на історичних подіях. Бойову зв'язку очільника козацького загону в бою за рідну Мерефу змодельовано якнайповніше: «Щойно зачув вість пластунів про набіг ординців, Іван, не гаючи ні хвилини, скочив на коня. Серце його бухало в грудях, біль пульсував у скронях. Йому вважалося, що батька, матір та Софію – трьох найдорожчих людей – уже пожирає вогонь... – Рубайте триклятих бусурман усіх до одного! – гукнув Сірко своїм козакам, що впали на ординців, як грім з ясного неба... Характерник Сірко зносив голови з плечей ненависних ординців, мовби то були боввани чортополохів, що обростають родючі поля» [3, с. 237, 242].

Сукупність характерницьких обдарованостей Івана Сірка об'єднано й спрямовано у клятві месника: «Допоки житиму, зброї з рук не випускатиму! Зубами рватиму ворогів, гострою шаблею стинатиму їхні голови. Ні пощади, ні жалю не знатиму до них! Віднині й довіку мої найперші вороги – бусурмани!» [3, с. 249].

Непоборний, усюдисущий Іван Сірко, який «невсипущо захищав українські землі», був скрізь – у степах, на шляхах, біля Дніпра та навколо Чорноморських розливів: «Його шабля видзвонювала по кістках ординців, як гострий півмісяць серпа у травах... І чамбули (дрібні підрозділи татарського війська – *T. B.*) та яничари – ті, що вогнем і ятаганом полонили цілі народи, – полохались, бачачи його перед собою, легіли шкереберть із сидел, налякані лишень одним словом: урус-шайтан! Від найстаріших татар до найменших татарчат переходило застереження із вуст в уста ім'я великого характерника Івана Сірка. Одним цим іменем заляканий був увесь кочовий народ» [3, с. 309].

Славу великого воїна письменника акумулює в зображенні реакції султана Османської імперії: «Лють переполювала серце правителя. Гнівно запитував він своїх воїнів: «– Але ж хіба не можна знищити його вогнем?» І почув: «– Із води виходить сухим, а із вогню неопаленим... Він уміє навіювати марева та видіння, здатний на льоту ловити кулі і повертати їх супроти нас» [3, с. 310].

Авторитет козацького лідера засвідчила велика Рада, що за давнім козацьким звичаєм відбулася на свято Покрови Пречистої – захисниці козаків і заступниці – 14 жовтня 1663 р.: з Іваном Сірком за посаду кошового не змагався жоден козак. Відданість своєму народові, козацькому товариству, державницьку мудрість, вірність історичним традиціям концентрує промова Сірка, зокрема такі звертання і заклики: «– Славні отамани та козаки! В нашій спільній справі, Богом наміченій, спираюся на ваші плечі. Гуртом боронитимемо рідні землі, відстоюватимемо нашу правду. Щоб вороги тремтіли від козацької сили. Як князь Святослав колись, так і ми стоятимемо на варті рідної землі» [3, с. 347].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Демократичні процеси, які відбуваються в незалежній Україні, стимулюють інтерпретацію системи національних етногенетичних орієнтацій, потребу художніх моделювань історичних осіб і подій, які дають можливості осмислити минуле і намітити шляхи у майбутнє. Розглянуті історичні повісті ХХІ ст. засвідчують розвиток «очищення» історичної пам'яті, – як наукової, так і художньої, – пізнання і розуміння істини, інтенсифікації сукупностей індивідуально-психологічних та індивідуально-національних засобів відображення та інформації.

Досвід авторів повістей вартий розгорнутого осмислення і послідовного розвитку уваги літературознавців.

Література:

1. Іванченко Р. Розлилися круті бережечки: повість. Вітчизна. 2004. № 11-12. С. 21–39.
2. Кузьменко В. Діалектика художнього пошуку. Історія української літератури: ХХ – поч. ХХІ ст.: у 3 т. / за ред. В. І. Кузьменка Т. 2. Київ: Академвидав, 2014. С. 133–147.
3. Морозенко М. Іван Сірко, великий характерник. Іван Сірко, славетний кошовий: повісті. Львів: Вид-во Старого Лева, 2015. 366 с.
4. Мушкетик Ю. Гетьман, син гетьмана: повісті. Харків: Фолио, 2013. С. 3–142.
5. Олійниченко О. Інтерпретація образу Івана Сірка в романній історії Руїни. Література. Фольклор. Проблеми поетики. Вип. 21. ч. 1. Київ: Твім інтер, 2005. С. 559–568.
6. Ромас Л. Деякі аспекти дослідження образів у повісті Ю. Мушкетика «Гетьман, син гетьмана» та окремих творах про добу Руїни українських письменників ХІХ–ХХІ століть. Літературний процес: методологія, імена, тенденції. Збірник. Бердянськ: БДПУ, 2015. № 6. С. 140.
7. Українське козацтво: мала енциклопедія. Київ: Генеза; Запоріжжя: Прем'єр, 2002. 568 с.

Верба Т. Ю. Обновленные моделирования исторических личностей и событий в украинских исторических повестях ХХІ в.

Аннотація. Стаття посвящена аналізу художественных моделированных исторических личностей и событий в исторических повестях Р. Иванченко «Разлились крутые бережочки», Ю. Мушкетика «Гетман, сын гетмана», М. Морозенко «Иван Сирко, великий характерник» и «Иван Сирко, славный кошовый». Определено, что в этих произведениях воплощены возможности авторов с художественной объективностью представить руководителей и участников реконструированных исторических событий согласно документам, а также способами и средствами художественных версий.

Ключевые слова: исторические личности и события, художественные моделирования, способы и средства, авторские версии.

Verba T. The updated modeling of historical figures and events in the Ukrainian historical novels of XXI century

Summary. The article analyzes the art modeling of historical figures and events in historical novels of R. Ivanchenko «Overflowed steep banks», Yu. Mushketyk «Hetman, son of hetman», M. Morosenko «Ivan Sirko, great sorcerer» and «Ivan Sirko, glory koshovyy». It is determined that in these works embodied the possibilities of authors with artistic objectivity to present participants of reconstructed historical events in accordance with documents, as well as ways and means of art versions

Key words: historical figures and events, art modeling, ways and means, author's versions.